

Nr 109

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till markförvärv för övningsfält för budgetåret 1963/64 m. m.; given Stockholms slott den 15 mars 1963.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Sven Andersson

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa markförvärv för övningsfält m. m. under försvarets fastighetsfond. Härför begäres för nästa budgetår under kasernbyggnaders delfond av försvarets fastighetsfond sammanlagt 11,6 miljoner kronor.

I föreliggande proposition föreslås bl. a. att principbeslut fattas om utvidgning av två övningsfält, ett i trakten av Skövde och ett vid Revingehed. Utvidgningen nödvändiggöres av omorganisationen av pansartrupperna enligt beslut av 1962 års riksdag. Kostnaderna för markförvärv, iordningställande av fälten m. m. beräknas till sammanlagt 27,8 miljoner kronor, varav 12,8 miljoner kronor för övningsfältet vid Skövde och 15 miljoner kronor för Revingefältet.

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 15
mars 1963.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Andersson, fråga angående anslag till markförvärv för övningsfält för budgetåret 1963/64 m. m. och anför därvid följande.

För markförvärv för övningsfält m. m. under kasernbyggnaders delfond av försvarets fastighetsfond har Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition (bil. 6, punkt 208) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1963/64 beräkna ett investeringsanslag av 7 600 000 kronor.

Jag torde nu få anmäla det slutliga medelsbehovet för markförvärv för övningsfält m. m.

Medelsbehovet för nästa budgetår för de markförvärv som här anmäles uppgår till sammanlagt 11,6 miljoner kronor eller 4 miljoner kronor mer än vad som i årets statsverksproposition preliminärt beräknats för markförvärv för övningsfält m. m.

Jag vill inledningsvis erinra om att 1962 års höstriksdag (prop. 1962: 173; SU 187; rskr. 401) beslutit, att Södra skånska infanteriregementet och Skaraborgs pansarregemente skall omvandlas till s. k. blandade pansarregementen, d. v. s. regementen vid vilka skall bedrivas både stridsvagns- och pansarinfanteriutbildning.

A. Utvidgning av övningsfält vid Skövde

Förslag av försvarets fastighetsnämnd

Skövde garnisons övningsfält utnyttjas av förbanden i Skövde, nämligen P 4, K 3, T 2 och pansartruppskolan (PS). Fältet omfattar ca 700 hektar. Fältet delas av järnväg och landsväg i en östlig och en västlig del. Den sistnämnda användes huvudsakligen för skjututbildning med finkalibriga vapen. Endast den östra delen — omfattande ca 500 hektar — kan användas för förbandsutbildning med stridsvagnar. Sistnämnda område är så litet, att

det inte ens tillnärmelsevis är tillräckligt för genomförande av nuvarande utbildningsprogram. Genomförandet av den beslutade ändringen i P 4 fredsoorganisation framhäver ytterligare behovet av att utvidga övningsfältet.

Den 7 maj 1962 uppdrog Kungl. Maj:t åt försvarets fastighetsnämnd att avgiva utlåtande över en av chefen för armén gjord framställning om undersökning av möjligheterna att utvidga Skövde garnisons övningsfält.

I skrivelse den 5 februari 1963 har fastighetsnämnden framlagt förslag till utvidgning av övningsfältet.

Över fastighetsnämndens förslag har yttranden avgivits av överbefälhavaren, chefen för armén, fortifikationsförvaltningen, riksantikvarieämbetet, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, länsstyrelsen i Skaraborgs län och Svenska naturskyddsföreningen.

Fastighetsnämnden har utarbetat två alternativ, betecknade I. och II., till utvidgning av Skövde garnisons övningsfält. Alternativet I ansluter till ett av militärbefälhavaren för III militärområdet framlagt förslag till utvidgning av övningsfältet. Den väsentligaste skillnaden mellan de båda alternativen är den att en hushållningssällskapet i Skaraborgs län tillhörig egendom, Klagstorp, medtagits delvis i alternativ I men helt ingår i alternativ II. Fastighetsnämndens båda förslag framgår av en karta som torde få fogas till protokollet (*bilaga 1*).

Alternativ I

I likhet med militärbefälhavaren har fastighetsnämnden funnit, att en utvidgning av det nuvarande övningsfältet icke rimligen kan ske i annan riktning än åt öster och sydost. Fastighetsnämnden har kommit till den uppfattningen, att en utvidgning av övningsfältet bör omfatta minst den areal, ca 1 300 hektar, som militärbefälhavaren föreslagit, om det till blandat pansarregemente omorganiserade P 4 skall erhålla tillfredsställande övningsmöjligheter och sådana utbildningsbetingelser även skall kunna erhållas för PS samt för övriga förband inom Skövde garnison. Ett sålunda utvidgat övningsfält motsvarar dock icke helt de krav, som uppställts på ett pansarövningsfält. För vissa övningar har det därför enligt fastighetsnämnden förutsatts, att begränsade markområden utanför övningsfältet kan behöva tagas i anspråk främst för utgångsgruppering (s. k. grupperingsfickor) ävensom att framryckning kan ske på befintliga vägar utanför fältet.

Beträffande utvidgningsområdets avgränsning anför nämnden bl. a följande.

Av fastigheten Sjötorp 3¹ i utvidgningsområdets sydvästra del har medtagits endast ett mindre område utefter fastighetens norra gräns, vilket avses medge förbindelse mellan södra delen av det nuvarande övningsfältet och utvidgningsområdet. Genom denna åtgärd bedömes fastigheten i fortsättningen kunna bestå såsom självständigt jordbruk. Utvidgningsområdets gräns i nordväst bör förskjutas norrut så att utvidgningen kommer att om-

fatta jämväl området omedelbart söder om bebyggelsen vid Segerstorp. Detta område bör nämligen ej utelämnas då det i så fall skulle skjuta in som en kil på det utvidgade övningsområdet och kunna utnyttjas på ett för övningsverksamheten olämpligt sätt. Det har vidare vid studierna på platsen visat sig att detta område är mycket betydelsefullt ur övningsynpunkt. Möjligheterna att på ett taktiskt riktigt sätt bedriva övningar inom det utvidgade övningsfältet ökas nämligen i hög grad, om detta område medtages. Området är vidare lämpligt för passövningar, främst för K 3. Vad slutligen angår södra gränsen för det föreslagna utvidgningsområdet har denna i militärbefälhavarens förslag dragits omedelbart norr om ekonomibyggnaderna på hushållningssällskapets egendom Klagstorp. Nämnden har ansett att en sådan gränsdragning icke rimligen kan genomföras med hänsyn till det betydande intrång som därigenom skulle uppkomma för egendomen. Vid överläggningar, som nämnden haft med hushållningssällskapet i frågan, har också från sällskapets sida framhållits, att denna gränsdragning icke under några förhållanden kunde accepteras. Överläggningarna har lett till att utvidgningsområdets södra gräns till den del densamma berör Klagstorp förskjutits norrut, varigenom intrånget på egendomen minskas. Denna gränsförskjutning har vidtagits i samråd med chefen för armén, som därvid dock uttalat, att någon ytterligare förskjutning norrut av gränsen icke kan ske utan att syftet med hela den planerade utvidgningen skulle komma att äventyras. Med ytterligare några smärre gränsjusteringar, som erfordras med hänsyn till bl. a. befintliga fastighetsgränser, har nämnden ansett den av militärbefälhavaren uppdragna gränsen för utvidgningsområdet i och för sig godtagbar.

Det sålunda justerade utvidgningsområdet omfattar en areal av i runt tal 1 300 hektar.¹ Härav är ca 400 hektar belägna inom Skövde stad och ca 900 hektar inom Skultorps kommun, vilken senare totalt omfattar i runt tal 8 700 hektar. Av totalarealen utgör ca 850 hektar inägojord samt ca 450 hektar skogsmark och övrig mark. Antalet brukningsenheter, som helt eller till huvudsaklig del ingår i utvidgningsområdet, uppgår till i runt tal 35.² Brukningsenheterna är fördelade på följande storleksklasser:

2—20 hektar	24
21—50 »	7
Över 50 »	4

Därutöver beröres ca 10 brukningsenheter på så sätt, att mindre delar av deras ägoinnehav är belägna inom utvidgningsområdets gränser. Härtill kommer ca 15 bostadsfastigheter, d. v. s. bostadslägenheter eller fastigheter, vilkas mark är utarrenderad. Inom området ca 115 fast bosatta fastighetsägare och deras familjer, arrendatorer, lantarbetare o. d., fördelas på följande åldersklasser:

¹ Här i ingår dels fastigheten Nytorp 5¹ om ca 22 hektar, som redan förvärvat av försvaret, dels ett kronan tillhörigt, av domänstyrelsen förvaltad område om ca 65 hektar av fastigheterna Kyrketorp 1¹, 2¹ och 3¹ samt Hene 2¹ och 4¹ ävensom ca 200 hektar av egendomen Klagstorp.

² Härvid har 9 mindre jordbruksfastigheter, tillhöriga Skövde stad och på vilka självständigt jordbruk icke bidrives, upptagits såsom en brukningsenhet.

Åldersklass	Antal
Under 20 år	32
20—40 »	20
41—60 »	33
Över 60 »	30

Antalet familjer uppgår till ca 35. Av dessa torde ca 15 familjer, omfattande ca 60 personer, vara helt eller till huvudsaklig del beroende av jordbruk eller av jordbruksarbete. Därutöver finns inom området bosatta ett antal hyresgäster, vilkas status bedömts icke bliva påverkad av utvidgningsplanerna på sådant sätt att anledning finnes till närmare redovisning av denna befolkningskategori.

Vid fastighetsnämndens behandling av gränsdragningsfrågan har jämväl uppkommit frågan huru skall förfaras med i utvidningsområdet ingående enklaver, nämligen dels ett mindre villasamhälle, benämnt Björkängen, i områdets västra del omedelbart intill det nuvarande övningsfältet, dels ett Skövde stad tillhörigt, likaledes intill det nuvarande övningsfältet gränsande område vid Kroksjön, inom vilket staden har ett reservvattenverk. Vid samråd med chefen för armén har fastighetsnämnden erfarit, att ur övnings-synpunkt hinder i och för sig icke föreligger att låta dessa båda områden kvarligga såsom enklaver i ett utvidgat övningsfält. Fastighetsnämnden har för sin del icke heller några betänkligheter mot att låta stadens vattenverksområde kvarligga såsom enklav i fältet. Vad angår Björkängen, som omfattar 24 villor av växlande kvalitet och där ca 95 personer är bosatta, är denna tätbebyggelse så belägen, att redan nu vissa konflikter förekommer mellan övningsverksamheten och de boendes intressen. Därest övningsfältet utvidgas så att detsamma på alla sidor omsluter Björkängen, synes det nämnden kunna befaras att de ömsesidiga störningarna och irritationsanledningarna kommer att öka. Flertalet av villaägarna har under hänvisning till direkta och indirekta olägenheter av övningsverksamheten anhållit att kronan måtte inlösa deras fastigheter därest överenskommelse därom kan träffas. För egen del anser nämnden, att ett bibehållande av den ifrågavarande villabebyggelsen såsom en enklav inom övningsfältet är förenat med risker för störningar av sådan art, att kronan rimligtvis bör förklara sig beredd att inlösa villorna med tillhörande tomter i de fall ägarna själva så önskar och förvärv kan ske till skäligt pris. Nämnden har därför vid sin utredning rörande övningsfältets utvidgning räknat med kostnader i sådant hänseende.

Beträffande markens beskaffenhet å utvidningsområdet anför nämnden, att området till övervägande del utgöres av mjukt kuperad slättbygd. Det centrala partiet består av ett stort, sammanhängande, öppet område. I övrigt omväxlar öppen och betäckt terräng. Området genomskäres i sin östra del av en ravin omkring Ömsån. En markundersökning som på nämndens uppdrag utförts av Sveriges geologiska undersökning visar, att området ur geo-

logisk synpunkt i stort sett kan bedömas lämpligt som övningsfält för stridsvagnar. Fastighetsnämnden finner det av den verkställda undersökningen framgå, att såväl bärigheten som framkomligheten inom här ifrågavarande trakt till övervägande delen är god och att sålunda området är lämpligt för det avsedda ändamålet.

Fastighetsnämnden anför, att den trakt, som beröres av utvidgningsförslaget, är en slättbygd, inom vilken jordbruket är den dominerande näringsgrenen. Vid nämndens undersökningar av konsekvenserna ur jordbrukssynpunkt av den föreslagna utvidgningen har det dock framkommit, att det här liksom på många andra håll i landet förefinnes ett betydande antal gårdar, som saknar förutsättningar att — med nutidens allt hårdare rationalisering inom jordbruket — i längden bereda sina brukare en tillfredsställande bärgning. Lantbruksdirektören i länet har på begäran av fastighetsnämnden verkställt utredning angående brukningsenheterna inom området. Han har därvid uttalat bl. a., att fastighetsindelningen är heterogen med små enheter med stor ägosplittring i främst den nordöstra delen av området, medan fastigheterna i mellersta delen är förhållandevis stora och väl samlade. De till brukningsenheterna hörande skogslotterna är i allmänhet små och har endast i undantagsfall betydelse för jordbrukens bärkraft. En uppskattning av de av utvidgningsplanen helt eller till huvudsaklig del berörda brukningsenheternas förutsättningar att under en tidsperiod av 20 år bestå som självständiga jordbruksföretag ger vid handen, att endast en femtedel av antalet enheter torde ha sådana förutsättningar. Med hänsyn härtill och vad nämnden för egen del erfarit anser nämnden att i vart fall huvuddelen av de berörda brukningsenheterna icke har något större värde ur jordbrukssynpunkt.

Vad angår konsekvenserna av utvidgningen ur social synpunkt för befolkningen inom området framhåller nämnden, att det icke synes föreligga något hinder för huvuddelen av de inom området bosatta att kvarbo i sina bostäder i den mån önskemål därom föreligger, eftersom området icke skall användas som skjutfält. Det är enligt nämnden uppenbart, att möjligheten att kvarbo kan komma att visa sig värdefull för de personer som bor inom området men har sin sysselsättning på annat håll, t. ex. i Skövde. Av detta skäl har hyresgästerna inom området icke ansetts utgöra något problem. Nämnden erinrar om att den såsom sin mening uttalat, att villor i Björkängen bör inlösas endast på särskild begäran av ägarna. Vad beträffar jordbruksbefolkningen anser nämnden, att möjligheten att få kvarbo kan visa sig värdefull särskilt för äldre personer. Det är enligt nämnden dock uppenbart, att i flertalet fall ett sådant kvarboende icke kan lösa de problem som uppstår eftersom jordbruken som regel icke kan drivas efter det att det utvidgade övningsfältet ianspråktagits för sitt ändamål. För att skaffa sig andra utkomstmöjligheter tvingas en stor del av jordbruksbefolkningen att avflytta. Vid bedömningen av de med övningsfältets planerade utvidgning förenade konsekvenserna för jordbruksbefolkningen anser nämnden att hän-

syn bör tagas till det tidigare angivna förhållandet, att flertalet av gårdarna inom området saknar förutsättningar att i längden bereda sina brukare en tillfredsställande bärgning. Vad angår de största gårdarna torde några sociala problem icke behöva uppkomma med hänsyn till storleken av de köpeskillingar som beräknas utgå till fastighetsägarna. De känsligaste problemen ur social synpunkt synes nämnden hänförliga till ett antal medelstora familjejordbruk i områdets östligaste del.

För att möjliggöra beräkning av kostnaderna för förvärv och iordningställande av det föreslagna utvidgningsområdet har fastighetsnämnden låtit verkställa översiktlig värdering av mark och byggnader m. m. inom det samma. Vidare har nämnden från chefen för armén inhämtat uppgifter om vilka kostnader som kan beräknas uppkomma för nyanläggning och förbättring av vägar, anordnande av särskilda stridsvagnsstråk samt anläggande av stridsvagnsövergångar över de inom området befintliga vattendragen. Vid värderingen har nämnden särskilt beaktat bl. a., att på den i utvidgningsområdet ingående delen av Klagstorps egendom finnes omfattande grusförekomster. Med stöd av vad som framkommit vid värderingen har fastighetsnämnden beräknat kostnaderna för förvärv av området, inklusive tätbebyggelsen vid Björkängen, intrångsersättningar m. m. till i runt tal 10 000 000 kr. Enligt de från arméchefen införskaffade beräkningarna uppgår kostnaderna för iordningställande av vägar till ca 160 000 kr., för anordnande av stridsvagnsstråk till ca 200 000 kr., samt för anläggande av stridsvagnsövergångar till ca 450 000 kr., eller tillhoppa ($160\,000 + 200\,000 + 450\,000 =$) avrundat 800 000 kr. Vid beräkandet av kostnaderna för utvidgningen av övningsfältet har fastighetsnämnden ansett sig icke kunna bortse från vissa synpunkter på olägenheterna för kvarblivande del av Klagstorps egendom, vilka framförts av hushållningssällskapet vid överläggningarna med detta. Särskilt besvärande har synts vara att en av de allmänna vägar, på vilka enligt arméchefens bedömning framryckning med pansarfordon vid större förbandsövningar måste ske mot fältet, går rakt genom egendomens brukningscentrum. Sällskapet har, bl. a., framställt krav på att krigsmakten skulle bekosta anläggandet av en kringgångsväg för den militära trafiken väster om brukningscentrum på en sträcka av ca 1,5 kilometer. Nämnden anser för sin del att ställningstagande till detta yrkande icke är möjligt annat än efter ytterligare överväganden men har ansett sig icke kunna underlåta att vid kostnadsberäkningarna taga hänsyn till att angivna utgiftsbehov kan uppkomma. Kostnaderna skulle enligt en av vägförvaltningen i länet gjord överslagsmässig uppskattning uppgå till ca 200 000 kr. De sammanlagda kostnaderna för alternativ I uppgår sålunda till 11 miljoner kronor, varav 10 miljoner kronor för markförvärv m. m., 800 000 kr. för vägar, stridsvagnsstråk m. m. och 200 000 kr. för kringgångsväg på Klagstorp.

Alternativ II

Vid överläggningarna med hushållningssällskapet angående ianspråktagande av norra delen av Klagstorp för övningsfältets utvidgning har sällskapet rest allvarliga erinringar även mot att avstå den del av egendomen — ca 200 hektar — som enligt alternativ I skulle ingå i utvidgningen. Utöver kravet på anordnande av en kringgångsväg vid egendomens brukningscentrum har sällskapet framställt åtskilliga andra vittgående krav på åtgärder från kronans sida. Därutöver har sällskapet framhållit, att egendomen av sällskapet användes dels i rent undervisningssyfte, dels ock såsom besöksmål vid jordbrukardagar samt för demonstrationer och försöksverksamhet i jordbrukets tjänst och att egendomen med hänsyn härtill är speciellt känslig för stympning, driftsstörningar och annat intrång. Mot bakgrunden härav har sällskapet förklarat sig anse försäljning av hela egendomen såsom den på längre sikt riktiga lösningen.

Klagstorps egendom omfattar enligt fastighetsnämnden totalt en areal av ca 950 hektar, varav ca 440 hektar inägojord, 30 hektar tomt och trädgård samt 480 hektar skogsmark och övrig mark. På egendomen finnes ett betydande byggnadsbestånd. Driften är till väsentlig del baserad på animalieproduktion. En maskinlantmannaskola är förlagd till egendomen. För denna skola finns en skolbyggnad, förläggingslokaler m. m.

Med anledning av vad sällskapet sålunda framfört har fastighetsnämnden i samråd med chefen för armén undersökt förutsättningarna för att låta hela Klagstorps egendom ingå i den planerade utvidgningen av övningsfältet. Arméchefen anser, att ett förvärv av hela Klagstorp givetvis vore en tillgång främst för de icke bandburna förbanden i Skövde liksom även för de bilburna delarna av P 4. Från pansarövningssynpunkt är dock egendomens södra del och de skogklädda partierna mindre lämpliga. Det är därför enligt arméchefen icke möjligt att av det ursprungligen föreslagna utvidgningsområdet avstå mark med samma areal, som skulle tillkomma vid förvärv av hela Klagstorp. Ett område i nordost inom Öms socken samt en del gårdar i öster vid Tångatorp och Tåstorp, tillhoppa ca 275 hektar, kan dock möjligen avstås. Beträffande byggnaderna på Klagstorp anser arméchefen, att de värdefullaste byggnaderna efter vissa ändringsarbeten i och för sig kan användas för militära ändamål. Ett rationellt utnyttjande av hela byggnadsbeståndet för ändamål, som eljest skulle kräva nybyggnad, torde dock enligt arméchefen icke kunna åstadkommas.

I fastighetsnämndens alternativ II ingår hela Klagstorps egendom medan de av arméchefen angivna delarna av alternativ I om tillhoppa omkring 275 hektar uteslutits. Alternativ II omfattar ett område med en areal av i runt tal 1 800 hektar, varav ca 250 hektar är belägna inom Skövde stad och 1 550 hektar inom Skultorps kommun. Av totalarealen utgör ca 1 050 hektar inägojord samt ca 750 hektar skogsmark och övrig mark. Totalarealen för alternativ II är sålunda ca 500 hektar större än för alternativ I. Antal bruk-

ningsenheter, som helt eller till huvudsaklig del ingår i utvidgningsområdet, uppgår i alternativ II till i runt tal 20, vilka är fördelade på följande storleksklasser:

2—20 hektar	15
21—50 »	0
över 50 »	5

De i mindre utsträckning berörda brukningsenheternas antal uppgår i alternativet II till ca 5. Antalet bostadsfastigheter inom området uppgår till ca 15. I förhållande till alternativ I innebär alltså alternativ II, att antalet helt eller delvis berörda brukningsenheter minskar med 20. Av dessa utgöres 8 av välskötta familjejordbruk, som bedömts äga förutsättningar att bestå i framtiden. Av de sistnämnda skulle en helt, 4 till huvudsaklig del och 3 till mindre del medtagas i alternativ I.

Antalet personer inom de delar av alternativ I som ej ingår i alternativ II är ungefär detsamma som antalet bosatta personer på Klagstorps egendom. Antalet berörda personer är sålunda i stort sett detsamma för båda alternativen. Här föreligger dock enligt nämnden en betydelsefull skillnad ur social synpunkt. Inom de delar av alternativ I, som utgår i alternativ II, förefinnes nämligen — såsom angivits i det föregående — flera välskötta och relativt bärkraftiga familjejordbruk. För ägarna till dessa gårdar, som för sin försörjning är beroende av jordbruket, skulle en utvidgning av övningsfältet enligt alternativ I innebära, att de måste flytta från sina gårdar och försöka skaffa sig nya sådana. För de å Klagstorp bosatta personerna, som i huvudsak utgöres av anställda inom den verksamhet som hushållningssällskapet där bedriver torde däremot enligt nämnden olägenheterna icke bli av samma omfattning. Hushållningssällskapet har nämligen vid överläggningarna förklarat sig berett att svara för avvecklingen av denna personal och att därvid — i den utsträckning som för sällskapet är möjlig — underlätta omplaceringen av personalen.

Såsom tidigare angivits har chefen för armén uttalat, att något rationellt utnyttjande för militära ändamål av hela byggnadsbeståndet å Klagstorps egendom sannolikt icke kunde åstadkommas. Med hänsyn till värdet av detta byggnadsbestånd har fastighetsnämnden funnit det angeläget att undersöka möjligheterna att på något annat sätt utnyttja främst de befintliga skol- och förläggningstrymmen. Då nämnden erfarit, att planer föreligger att anordna en permanent civilförsvarsskola i denna del av landet, har nämnden hos civilförsvarsstyrelsen gjort förfrågan huruvida intresse föreläge att disponera byggnaderna på Klagstorp för detta ändamål. Undersökningar rörande sådant utnyttjande pågår för närvarande.

För att kunna bedöma kostnaderna för alternativ II har fastighetsnämnden låtit den tidigare omförmälda värderingen avse jämväl hela Klagstorps egendom. Med stöd av värderingen har nämnden beräknat kostnaderna för

markförvärv m. m. enligt alternativ II till 11 500 000 kr. Enligt arméchefens beräkningar uppgår kostnaderna för iordningställande av vägar och anordnande av stridsvagnsstråk till samma belopp, 360 000 kr., som för alternativ I. Kostnaderna för stridsvagnsövergångar har nämnden uppskattat till 950 000 kr. Tillhoppa uppskattas sålunda dessa kostnader till (360 000 + 950 000 =) avrundat 1 300 000 kr. Vid alternativ II bortfaller givetvis de kostnader för en kringgångsväg förbi brukningscentrum å Klagstorp som nämnden räknat med enligt alternativ I.

De sammanlagda kostnaderna för alternativ II uppgår sålunda till 12,8 miljoner kronor, varav 11,5 miljoner kronor för markförvärv m. m. och 1,3 miljoner kronor för vägar, stridsvagnsstråk m. m. Som framgår av det föregående har nämnden uppskattat kostnaderna för alternativ I till 11 000 000 kr. Kostnaderna för alternativ II överstiger sålunda kostnaderna för alternativ I med 1 800 000 kr.

Val av alternativ

En sammanfattande jämförelse ur olika synpunkter mellan de båda alternativen framgår av följande uppställning:

	Alt. I	Alt. II
Markförvärv m. m.	10 000 000	11 500 000
Vägar, stridsvagnsstråk och stridsvagnsövergångar	800 000	1 300 000
Kringgångsväg på Klagstorp	200 000	—
Summa kostnader	11 000 000	12 800 000
Areal ca ha	1 300	1 800
Antal berörda brukningsenheter ¹	45	25
Antal fast bosatta personer ¹ (utom hyresgäster)	115	115

För valet mellan de båda utvidgningsalternativen har fastighetsnämnden ansett det vara nödvändigt att få kännedom om vilket pris som hushållningssällskapet skulle betinga sig vid försäljning av hela Klagstorps egendom. Nämnden har därför överlagt med sällskapet även i denna fråga. Vid dessa överläggningar har framkommit, att sällskapet är villigt att försälja egendomen mot en köpeskilling, som nämnden med utgångspunkt i sina tidigare gjorda beräkningar av kostnaderna för markförvärv enligt alternativ II funnit acceptabel.

Sammanfattningsvis anför fastighetsnämnden, att ur militär synpunkt är alternativ I att föredraga för övningar med bandfordon genom att det omfattar större sammanhängande öppna arealer än alternativ II. Även alterna-

¹ Exklusive villasamhället Björkängen där inlösen av fastigheter icke behöver ske annat än om ägarna så begär.

tiv II är emellertid acceptabelt ur pansarövningssynpunkt och synes innebära vissa fördelar i förhållande till alternativ I. Sålunda elimineras den snäva begränsningen mot de öppna områdena norr om Klagstorps ekonomibyggnader. Fältet får ökat djup och ökade variationsmöjligheter. För Skövde garnison i dess helhet innebär ett större övningsfält enligt alternativ II en tillgång.

Ur jordbrukssynpunkt innebär alternativ II, att förvärv av flera väl-skötta och relativt bärkraftiga familjejordbruk, vilkas ägare sannolikt icke önskar sälja sina gårdar, undvikes. Alternativ II tillgodoser hushållnings-sällskapets önskemål. Den sönderdelning av Klagstorps egendom som skulle bli nödvändig vid alternativ I och som enligt sällskapets mening skulle allvarligt försämra egendomens användning för den av sällskapet där bedrivna undervisnings-, demonstrations- och försöksverksamheten, undvikes och sällskapet får i stället ekonomiska möjligheter att överflytta denna verksamhet till annan gård. Fastighetsnämnden framhåller, att förvärvet av Klagstorp, omfattande mer än hälften av hela utvidgningsområdet enligt alternativ II, sker genom frivillig uppgörelse.

De sociala konsekvenserna synes fastighetsnämnden bli mindre enligt alternativ II än enligt alternativ I. Antalet berörda personer är i stort sett detsamma, men intrånget för de personer som är bosatta inom de delar av området som ingår i alternativ I men kan utgå vid ett genomförande av alternativ II, synes bli större än intrånget för det ungefär samma antal personer, som är bosatta å Klagstorps egendom.

Kostnaderna för markförvärv m. m. samt för iordningställande av det utvidgade övningsfältet enligt alternativ II överstiger enligt fastighetsnämndens beräkningar med 1 800 000 kr. motsvarande kostnader för alternativ I. Nämnden anser, att denna merkostnad väl uppväges av de fördelar icke minst ur civil synpunkt, som erhålles vid genomförande av en utvidgning av övningsfältet enligt alternativ II.

Fastighetsnämnden förordar sålunda genomförande av det såsom alternativ II betecknade utvidgningsförslaget.

Nämnden framhåller att en ytterligare förbättring av övningsbetingelserna skulle erhållas genom förvärv av mark inom de områden i nordöstra och östra delarna av alternativ I som utslutits i det av nämnden förordade alternativet. Därest i framtiden fastigheter inom dessa områden frivilligt utbjudes till försäljning av ägarna, bör kronan enligt nämnden förvärva sådana gårdar om det kan ske till skäligt pris.

Yttranden

Huvudpunkterna i fastighetsnämndens utvidgningsförslag enligt alternativ II tillstyrkes eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser utom Svenska naturskyddsföreningen. Vissa myndigheter och intressenter i Skaraborgs län har förordat ändrad gräns i nordväst (Segerstorpområdet)

för det föreslagna utvidgningsområdet samt att ett som naturpark planerat område vid Sjötorp undantages från förvärvet. Vidare har understrukits vikten av att vissa kulturvärden tillvaratas.

Chefen för armén anför, att ett avstående av den till förvärv föreslagna norra delen av Sjötorp 3¹ skulle innebära en ur militär synpunkt allvarlig minskning av övningsfältets bredd i avsnittet Sjötorp-Segerstorp. Övningsfältets bredd är nämligen enligt arméchefen en av de avgörande faktorerna i vad avser möjligheterna att bedriva utbildning och övningar på ett taktiskt riktigt sätt. Även med gränser enligt av försvarets fastighetsnämnd föreslaget alternativ II uppnås icke de normer som uppställts på erforderlig bredd på ett pansarövningsfält. Viss del av fastigheten Sjötorp 3¹ måste därför enligt arméchefen ingå i förvärvet för att möjliggöra en förbindelse, som medger att stridsvagnsförband framförs mellan södra delen av nuvarande övningsfält och utvidgningsområdet. Chefen för armén understryker, att avsikten endast är att skapa ett stridsvagnsstråk genom området och icke att bedriva stridsövningar med stridsvagnar inom området. Härigenom torde ingreppet i naturen icke bli av någon påtaglig omfattning.

Chefen för armén är beredd att i samråd med berörda intressenter närmare undersöka arten och omfattningen av de områden som är värdefulla ur naturskyddssynpunkt samt klarlägga vilka åtgärder, som utan men för fältets militära utnyttjande kan vidtas genom de militära myndigheternas försorg för att skydda dessa områden.

Fortifikationsförvaltningen har inhämtat, att vid bifall till fastighetsnämndens utvidgningsförslag avses förvärvet av Klagstorps egendom genomföras under budgetåret 1963/64. Ämbetsverket anför, att de medel — 2 miljoner kronor — som ämbetsverket äskat för nästa budgetår för påbörjande av ifrågavarande utvidgning icke kommer att förslå för täckande av köpeskillingen för Klagstorps egendom.

Riksantikvarieämbetet, som hört landsantikvariern i Skara och kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet, anför, att inom utvidgningsområdet enligt alternativ II finnes omkring 25 fornlämningar fördelade på sex platser. Fornlämningarna är enligt ämbetet icke av den art att de bör utgöra hinder för företaget. Med hänsyn till att övningsfältet är avsett att utnyttjas för bl. a. övningar med stridsvagnar och pansarfordon anser ämbetet det nödvändigt att fornlämningarna undersökes och tas bort innan området tas i bruk för militära ändamål. En annan möjlighet är att fornlämningarna bevaras inom skyddsområden i likhet med vad som har skett på Ravlunda skjutfält. Ämbetet understryker vikten av att Hagelbergs kyrka och Klagstorps gård samt begravningsplatsen vid Lilla Bäckstorp bevaras. Ämbetet föreslår, att undersökning av fasta fornlämningar och inventering och undersökning av bebyggelse inom området för det utvidgade övningsfältet jämte uppteckningar rörande näringsliv, seder, bruk och folketro samt dokumentarisk fotografering av kulturlandskapet utföres genom

ämbetets försorg, att medel för detta ändamål ställes till ämbetets förfogande samt att ett råd för landskapsvård inom området inrättas av samma slag som Havängsrådet. Ämbetet beräknar, att kostnaderna för angivna arbeten kommer att uppgå till ca 40 000 kr. för alternativ I respektive ca 85 000 kr. för alternativ II. Därtill kommer enligt alternativ II kostnaderna för ca 4 000 grovarbetstimmar. Av 85 000 kr. för undersökningarna enligt alternativ II utgör enligt ämbetet 50 000 kr. kostnader för undersökning av inom området belägna fornlämningar.

Lantbruksstyrelsen, som hört lantbruksdirektören i länet, anför i huvudsak följande. Klagstorps lantmannaskola har, sedan den ombildats från lantbruksskola till lantmannaskola, utnyttjats för utbildning av maskinskötare. Under senare år har för dylikt ändamål vid skolan anordnats två tolvveckors kurser årligen. Skolans kapacitet kan därigenom knappast anses till fullo utnyttjad. Undervisningen i fråga torde utan olägenhet kunna överflyttas till de två andra lantmannaskolorna i länet, nämligen Skara lantmannaskola och Sötåsens lantmannaskola. Något starkare skäl för ett bibehållande av Klagstorps egendom i hushållningssällskapets hand torde följaktligen icke förefinnas. Vad beträffar området i nordöstra delen av militärbefälhavarens förslag och fastighetsnämndens alternativ I, medför dettas utelämnande visserligen att antalet brukningsenheter, som helt eller delvis berörs av det ifrågavarande marköverförandet, minskas med 20. Flertalet av de fastigheter inom sagda område som till någon avsevärd del skulle beröras är emellertid enligt utredningen av den beskaffenheten, att ett bibehållande av desamma icke är av väsentlig betydelse ur jordbrukets synpunkt. Med hänsyn till det anförda är lantbruksstyrelsen närmast böjd för att anse att den ifrågavarande utvidgningen av Skaraborgs pansarregementets övningsfält borde ske på så sätt att för ändamålet tages i anspråk ej mindre mark, som omfattas av fastighetsnämndens alternativ II, än även det område i nordöstra delen av militärbefälhavarens förslag och fastighetsnämndens alternativ I, som skulle lämnas utanför enligt ifrågavarande alternativ II.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län, som hört länsarkitekten och länsläkaren i länet, drätselkammaren i Skövde samt kommunalnämnden i Skultorps kommun och som överlämnat skrifter från berörda markägare och vissa andra intressenter, anser i princip, med hänsyn till de bullerstörningar och trafikrisker som torde uppkomma vid övningsfältets användning, att kronan bör inlösa alla bostadsfastigheter på området, i varje fall dem, vilkas ägare framställer anspråk därpå. *Länsarkitekten* och *drätselkammaren i Skövde* föreslår, att den föreslagna gränsdragningen i nordväst, med hänsyn till tätbebyggelsen vid Segerstorp omedelbart norr om det föreslagna utvidgningsområdet, ändras så att övningsområdets gräns förlägges på betryggande avstånd från tätbebyggelsen, förslagsvis i enlighet med militärbefälhavarens förslag — enligt vilket gränsen på detta avsnitt följer stadsgrän-

sen. Desamma föreslår vidare, med erinran om att fråga uppkommit om fridlysning såsom naturpark av visst område vid Sjötorp, att viss del av Sjötorp 3¹ undantages från förvärvet eller i vart fall på betryggande sätt skyddas från varje övning eller annan åtgärd som kan skada eller förändra områdets nuvarande karaktär eller försvåra allmänhetens tillträde. *Länsarkitekten* understryker vikten av att vissa kulturvärden, såsom Hagelbergs kyrka, kyrkogårdarna å övningsområdet och Klagstorps egendoms markgårdsmiljö, tillvaratages. *Länsstyrelsen* ansluter sig till vad länsarkitekten och drätselkammaren sålunda anfört.

Kommunalnämnden i Skultorps kommun motsätter sig på det bestämdaste förslaget om att Hagelbergs kyrka med begravningsplatser och det område av Sjötorp som är avsett som naturpark skall ingå i övningsområdet.

Svenska naturskyddsföreningen, som hört Skaraborgs läns Naturskyddsförening, anför, att ur naturvårdssynpunkt är den planerade utvidgningen beklaglig. Övervägande delen av den föreslagna utökningen består av inägomark, som numera inte kan anses som erforderlig för folkförsörjningen men som är av intresse ur naturvårdssynpunkt. Därtill kommer enligt föreningen att inom områdets södra och västra delar finns stora skogspartier, vilka är väl lämpade som strövområden och av stort värde för den rekreationsökande allmänheten. Föreningen fäster särskilt uppmärksamheten på den del av det föreslagna utvidgningsområdet, som är belägen väster om allmänna landsvägen mellan Skövde och Klagstorp, delsträckan Nytorp—fixpunkten 136,50, och berör fastigheterna Sjötorp, Hene, Kroksjön och Lövsjötorp och som föreslagits som naturpark. Föreningen anför vidare, att ifrågavarande område givetvis ej skulle ha föreslagits som naturpark, om det ej haft särskilda kvalifikationer. Speciellt ur geologisk synpunkt är det enligt föreningen säreget. Till strukturen är området ett s. k. kamélandskap, kännetecknat av oregelbundna grus- och moränavlagringar kring till synes avloppslösa bäcken, tillkomna under ett speciellt skede av inlandsisens avsmältning. Öster om Billingen är denna landskapstyp mest framträdande inom detta koncentrerade område, där också en del av de f. d. dödisgröparna nu övergått till sjöar. Inom området ligger sålunda helt eller delvis sjöarna Brattesjön, Lövsjön, Kroksjön och Lillesjön. Dessa sjöar är, frånsett den helt utanför utvidgningsområdet belägna Sjötorpssjön samt några småsjöar av samma typ norr om Skövde, de enda vattensamlingarna öster om Billingen inom milsvida områden och alltså inte minst ur den synpunkten värda att skyddas. Deras mellan grusåsarna djupt nedsänkta ytor och de blandskogsbeklädda branta stränderna förlänar området en vildmarks-karaktär, som gjort det till ett mycket besökt fritidsområde såväl för den civila befolkningen i Skövdeområdet som för den militära.

Med hänsyn till det anförda vill föreningen bestämt avstyrka, att området i fråga intages i den planerade utvidgningen av övningsfältet. Föreningen tillstyrker inrättandet av ett naturvårdsråd för skötseln av övningsområdet.

B. Utvidgning av övningsfältet vid Revingehed

Sedan chefen för armén den 10 september 1962 framlagt förslag till utvidgning av I 7 övningsfält vid Revingehed har försvarets fastighetsnämnd (PM 3/1 1963) verkställt förberedande utredning och avgivit yttrande över förslaget.

Över prememorian har yttranden avgivits av chefen för armén, fortifikationsförvaltningen, riksantikvarieämbetet, lantbruksstyrelsen, länsstyrelsen i Malmöhus län och Svenska naturskyddsföreningen.

Den föreslagna utvidgningen åskådliggöres å en karta som torde få biläggas protokollet (*bilaga 2*).

Rörande behovet av utvidgning inhämtas av handlingarna i ärendet i huvudsak följande. Vid I 7 kommer utbildningen med stridsvagnar och pansarbandvagnar att lokaliseras till Revingehed. En utvidgning av detta övningsfält är redan i nuläget nödvändig på grund av att pansarbandvagnar organisatoriskt införts i regementets utrustning och samövningarna med stridsvagnsförband intensifierats. Den beslutade omorganisationen av regementet aktualiserar ytterligare utvidgningsbehovet. Vidare avses enligt förenämnda proposition 1962: 173 utbildning av pansarförband inom första militärområdet äga rum även vid I 6 i Kristianstad och P 2 i Hässleholm. De korta avstånden mellan de utbildningsanstalter som sålunda kommer att utbilda pansarförband gör förutsättningarna gynnsamma för att inom militärområdet genomföra tillämpad utbildning i strid mellan två pansarbataljoner under de värnpliktigas första tjänstgöring. Under de årliga repetitionsövningarna kommer dessutom minst två pansarbataljoner eller motsvarande styrka att samtidigt vara inkallade inom militärområdet. Det är ett bestämt krav att kunna öva dessa två bataljoner mot varandra på ett taktiskt riktigt och fältmässigt sätt. Sådana övningar synes kunna utföras endast inom ett utvidgat övningsfält vid Revingehed.

Redan innan fastighetsnämndens utredning förelåg har fortifikationsförvaltningen och I 7 bevakat möjligheterna att inköpa salubjudna fastigheter inom det område som i första hand ansetts böra komma ifråga vid en utvidgning av Revingefältet. Detta har lett till förvärv av 15 egendomar, vilka förvärv godkänts av Kungl. Maj:t. Ytterligare ett 25-tal försäljningserbjudanden har inkommit till förvaltningen och prövas för närvarande där. Den totala arealen av förvärvade eller salubjudna fastigheter uppgår till i runt tal 1 200 hektar. Härav ligger 110 hektar förvärvad mark i omedelbar anslutning till kronans tidigare markinnehav och har i redogörelsen i det följande behandlats såsom ingående i det nuvarande fältet.

Chefen för armén föreslår, att Revingefältet, som f. n. omfattar ca 1 100 hektar land, utvidgas med omkring 3 000 hektar. Arméchefens utvidgningsförslag berör tre kommuner: Veberöd, Dalby och Södra Sandby. Av utvidgningsområdet är ca 1 400 hektar belägna inom Veberöds kommun, som to-

talt omfattar ca 8 800 hektar landareal, 900 hektar inom Dalby kommun samt 700 hektar inom Södra Sandby kommun. De båda sistnämnda kommunerna omfattar var för sig totalt ca 7 000 hektar. Av utvidgningsområdet utgör ca 2 400 hektar inägojord och ca 300 hektar produktiv skogsmark. Antalet brukningsenheter uppgår till i runt tal 115, vilka är fördelade på följande storleksklasser:

Under 2 hektar	15
2—20 »	55
21—50 »	31
Över 50 »	14

Utöver bostäderna på jordbruksgårdarna finns i runt tal 30 permanenta bostäder inom området. Antalet sommarstugor uppgår till i runt tal 150, varav ett 20-tal är belägna på ofri grund. Inom området är fast bosatta ca 420 personer, fördelade på ca 120 familjer. Av dessa är ca 100 familjer, omfattande ungefär 360 personer, helt beroende av inkomst av jordbruk eller av jordbruksarbete. Av sistnämnda kategori är 75 personer i åldern över 60 år. Av arméchefens förslag framgår vidare, att vissa delar av utvidgningsområdet icke avses ingå i ett blivande förvärv utan lämnas såsom enklaver inom övningsfältet. Detta gäller främst Silvåkra gård, de centrala delarna av Silvåkra och Revinge byar, vissa grupper av sommarstugor, vissa grustag m. m. Även i övrigt kan enstaka hus inom området alltjämt utnyttjas för bostadsändamål. Detta innebär enligt arméchefen att en del av den inom området bosatta befolkningen kan bo kvar i den mån man så önskar.

Försvarets fastighetsnämnd har vid sin utredning ägnat särskild uppmärksamhet åt den föreslagna omfattningen av och gränsdragningen för utvidgningsområdet, markens beskaffenhet samt de konsekvenser som den föreslagna utvidgningen skulle komma att medföra ur främst jord- och skogsbrukssynpunkter, naturskyddssynpunkt och social synpunkt.

I likhet med arméchefen finner fastighetsnämnden, att en utvidgning av det nuvarande övningsfältet icke rimligen kan ske i annan riktning än väster- och söderut. Fastighetsnämnden anför, att det föreslagna området icke i väsentligt avseende kan minskas, om det till blandat pansarregemente omorganiserade I 7 skall erhålla tillfredsställande övningsmöjligheter och möjligheter dessutom skall finnas för P 2, som icke disponerar för utbildning med pansarbataljon tillfredsställande övningsfält, att utföra vissa tillämpningsövningar på Revingehed. Vid bedömandet av utvidgningsområdets omfattning har nämnden även funnit det betydelsefullt, att det av arméchefen framförda kravet på att kunna samöva två pansarbataljoner på Revingehed tillgodoses. Vid fastighetsnämndens undersökningar har det vidare framkommit, att gränsdragningen i sydväst, väster och nordväst måste närmare studeras. I sydvästra delen av området finnes en plantskola. Då kostnaderna för förvärv av plantskolan torde komma att bli orimligt höga i för-

hållande till det värde som det av plantskolan disponerade området kan ha ur övningssynpunkt anser nämnden att plantskolan ej bör förvärvas. En för bandfordon framkomlig väg synes dock böra anordnas utmed sydvästra gränsen av den fastighet som disponeras för plantskolan. Vissa andra fastigheter inom ifrågavarande delar av fältet sönderskäres genom den föreslagna gränsen så, att man måste överväga att medtaga hela fastigheterna i förvärvet eller helt utesluta desamma. Frågan härom bör enligt nämnden närmare utredas genom fortifikationsförvaltningens försorg och upptagas till behandling i samband med framläggande av slutligt förslag rörande utvidgningsområdets avgränsning.

Marken inom det föreslagna utvidgningsområdet utgöres, enligt fastighetsnämnden, till övervägande delen av glaciala avlagringar i form av grus och sand. I övrigt förefinnes icke obetydliga områden med kärrtorv och kärrdy samt begränsade områden med lera. Detta innebär att området i huvudsak är stenfritt. Markens bärighet kan bedömas som god inom större delen av fältet. Vissa områden, främst där marken består av kärrtorv och kärrdy, torde dock icke vara framkomliga med stridsvagnar och bandfordon. Detta förtar dock icke intrycket av att området såsom helhet betraktat är lämpligt för sitt avsedda ändamål.

Enligt fastighetsnämnden har mellersta och östra delarna av utvidgningsområdet ringa värde ur jordbrukssynpunkt. Däremot bör vissa ur jordbrukssynpunkt mera värdefulla gårdar utefter utvidgningsområdets sydvästra, västra och nordvästra gräns om möjligt bibehållas för jordbruksdrift. I vart fall måste dessa gårdars betydelse ur övningssynpunkt vägas mot det ekonomiska värde de representerar. I vissa fall rör det sig här om gårdar, som redan av arméchefen uteslutits just med hänsyn till deras värde ur jordbrukssynpunkt. I andra fall (främst V. Tvet, Vaselund, Krontorp) har fastighetsnämnden funnit att dessa gårdar icke kan uteslutas utan att ändamålet med utvidgningen skulle äventyras. Beträffande två gårdar (Revinge 8² och 8³) i nordvästra hörnet bör enligt fastighetsnämnden ytterligare undersökas om icke någon eller båda kan uteslutas utan allvarliga olägenheter ur övningssynpunkt.

Vad gäller skogsbrukssynpunkterna finner fastighetsnämnden, att området i och för sig är lämpligt för skogsbruk, men att någon igenplantering av området med skog icke är önskvärd ur landskapsvårdande synpunkt. Den nuvarande relationen mellan öppen jord och skog bör enligt nämnden i stort sett bibehållas. Detta är även ur militär övningssynpunkt ett önskemål.

Vid fastighetsnämndens utredning har det beträffande naturskyddet å området framkommit, att inom såväl det nuvarande övningsområdet som utvidgningsområdet finnes marker som utgör häckningsområden för en rik och delvis sällsynt fågelfauna. Det gäller främst vassområdena, starrmaderna samt kärr- och buskmarkerna vid västra delen av Krankesjön, vassområdena i sydöstra Krankesjön samt Silvåkrakärret söder om Silvåkra by.

Skånes naturskyddsförening har föreslagit att dessa häckningsområden skall undantas från övningar samt att vissa skötsel-föreskrifter utfärdas för bevarande av för fåglar och insekter värdefull vegetation. Vidare har föreningen föreslagit inrättande av ett naturskyddsråd i likhet med vad som är fallet bl. a. vid Ravlundafältet (Havängsrådet). Endast beträffande en mindre del av ifrågavarande områden har enligt fastighetsnämnden kollision uppstått mellan naturskyddsintressena och de militära synpunkterna. Vid överläggningar mellan I 7 och företrädare för naturskyddsföreningen har det emellertid visat sig möjligt att genom en detaljprecisering av de ur naturskyddssynpunkt viktiga områdena få till stånd en för båda parter godtagbar överenskommelse. Vad angår förslaget om inrättande av ett naturskyddsråd tillstyrker nämnden livligt detta med hänsyn till bl. a. de goda erfarenheterna från Havängsrådets verksamhet.

Som förut nämnts finns inom utvidgningsområdet i runda tal 30 permanenta bostadsfastigheter och 150 sommarstugor. Enligt arméchefens förslag möter icke hinder mot att denna bebyggelse till huvudsaklig del ligger kvar och utnyttjas för sitt ändamål även efter det att ett utvidgat övningsfält tagits i anspråk. Fastighetsnämnden har försökt att bilda sig en uppfattning om förutsättningarna för sådant kvarboende. Det har då framkommit, att redan på det nuvarande övningsfältet finns både permanenta bostäder och fritidsbebyggelse, delvis på egen grund. Främst fritidsbebyggelsen fick bli kvar på fältet då detta utvidgades i början av 1940-talet. Icke minst mot bakgrunden härav ansluter sig fastighetsnämnden till arméchefens förslag, att enklaver av bostäder — både för permanent bruk och fritid — lämnas kvar inom övningsfältet. Emellertid torde det icke kunna undvikas, att den militära övningsverksamheten kommer att medföra störningar och andra obehag för de inom fältet kvarboende. Kronan bör därför vara beredd att inlösa inom övningsfältet befintliga bostadsbyggnader, sommarstugor o. d. med tillhörande mark, om ägarna så önskar och förvärv kan ske till skäligt pris.

Beträffande de sociala följderna av en utvidgning av Revingefältet pekar fastighetsnämnden på, att möjligheten för jordbruksbefolkningen att få bo kvar kan bli värdefull särskilt för äldre personer. Det är emellertid enligt fastighetsnämnden uppenbart att i flertalet fall ett kvarboende icke kan lösa de problem som uppstår eftersom jordbruken som regel icke kan drivas efter det att det utvidgade övningsfältet tagits i anspråk för sitt ändamål. För att skaffa sig andra utkomst-möjligheter tvingas en stor del av jordbruksbefolkningen att avflytta. De med övningsfältets planerade utvidgning förenade konsekvenserna för jordbruksbefolkningen bör emellertid enligt fastighetsnämnden bedömas med beaktande av att markbeskaffenheten på flertalet av gårdarna inom utvidgningsområdet är sådan, att dessa gårdar icke i längden skulle kunna bereda sina brukare en tillfredsställande bärgning. Detta förhållande torde utgöra en av förklaringarna till

att ett betydande antal fastighetsägare spontant hembjudit sina fastigheter till kronan för inlösen. Ett antal fastigheter — som regel större sådana — är dock av bättre beskaffenhet ur jordbrukssynpunkt. Med hänsyn till dessa fastigheters värden och storleken av de köpeskillingar som beräknas utgå till fastighetsägarna synes dock i dessa fall några allvarigare sociala problem icke behöva uppkomma. För den del av den fast bosatta befolkningen som inte brukar egna gårdar men ändock direkt eller indirekt har sin utkomst av jordbruket, t. ex. lantarbetare, kan sysselsättningssvårigheter uppkomma genom att jordbruksdriften inom utvidgningsområdet läggs ned. Med hänsyn till läget på arbetsmarknaden torde dock tämligen goda möjligheter förefinnes att erhålla annat arbete i orten eller på annat håll. Fastighetsnämnden förutsätter att — därest ifrågavarande omställningsproblem skulle bli av större räckvidd — fortifikationsförvaltningen tar samråd med vederbörande regionala och lokala myndigheter för underlättande av omplaceringen av den friställda arbetskraften.

Fastighetsnämnden har undersökt vilka åtgärder som bör vidtagas för att förhindra att marken inom utvidgningsområdet exploateras på ett sätt som kan försvåra ett framtida förvärv av detsamma. Härvid har det framkommit, att temporärt byggnadsförbud råder inom de delar av området som tillhör Veberöds kommun. Något motsvarande förbud finnes icke för de delar av området som är belägna inom Dalby och Södra Sandby kommuner. Enligt fastighetsnämnden har överenskommelse träffats om att länsstyrelsen i samråd med I 7 skall orientera sistnämnda kommuner om de militära utvidgningsplanerna och om önskvärdheten av att nybyggnadsverksamhet inom det föreslagna utvidgningsområdet i möjligaste mån förhindras.

Fastighetsnämnden framhåller, att nämndens utredning icke har innefattat någon beräkning av kostnaderna för förvärv av det föreslagna utvidgningsområdet. En rent överslagsmässig bedömning ger enligt nämnden vid handen, att kostnaderna — inklusive vad som redan nedlagts på förvärv av salubjudna fastigheter, vilka icke omedelbart gränsar intill det hittillsvarande fältet — kan komma att röra sig om storleksordningen 15 miljoner kronor. I detta belopp inrymmes dock icke eventuella kostnader för förvärv av sommarstugor o. d.

Fastighetsnämnden framhåller, att de påbörjade successiva förvärven av fastigheter, som frivilligt utbjudes till försäljning inom det föreslagna utvidgningsområdet, givetvis bör fortsätta. Fastighetsnämnden anser detta vara av stor betydelse för strävandena att begränsa de sociala följdverkningarna av utvidgningen.

Yttranden

Chefen för armén anför, att utbildningen med stridsvagnar och pansarbandvagnar vid I 7 kommer att påbörjas sommaren 1963, då även de första repetitionsövningarna med omorganiserade pansarbataljoner kommer att

äga rum. Chefen för armén understryker därför ånyo vikten av att den av fastighetsnämnden föreslagna utvidgningen kommer till stånd samt att denna påbörjas under budgetåret 1963/64. — Arméchefen biträder fastighetsnämndens förslag, att en plantskola skall utgå ur det av honom föreslagna utvidgningsområdet. — Arméchefen avser att i samråd med fortifikationsförvaltningen utreda frågan, huruvida fastigheterna Revinge 8² och 8³ skall inlemmas i det blivande övningsområdet. — Arméchefen anser det lämpligt att ett naturskyddsråd inrättas för att biträda vid Revingefältets skötsel.

Fortifikationsförvaltningen tillstyrker helt fastighetsnämndens förslag. Ämbetsverket anför, att ytterligare försäljningserbjudanden inkommit. Mot bakgrunden av detta förhållande befarar fortifikationsförvaltningen att de medel som förvaltningen äskat för nästa budgetår för fortsatt inköp av salubjudna fastigheter vid Revingehed (se s. 24) icke kommer att förslå. För att icke behöva avvisa dessa försäljningserbjudanden torde det enligt förvaltningen bli nödvändigt att förskjuta medel för ändamålet. Möjlighet härtill kommer att finnas genom att — såvitt fortifikationsförvaltningen nu kan bedöma — under budgetåret 1963/64 avsevärda kassamässigt outnyttjade belopp på markförvärvsanslag torde finnas tillgängliga.

Riksantikvarieämbetet, som hört landsantikvarien i Malmöhus län, anser sig icke ha skäl att ur sina synpunkter avstyrka ett genomförande av förslaget. Ämbetet understryker särskilt vikten av att Silvåkra kyrka och kyrkby samt den såsom naturminne fridlysta Silvåkra allé skyddas och bevaras. Ämbetet föreslår, att en inventering av fasta fornlämningar och bebyggelse inom området jämte uppteckningar rörande näringsliv, seder, bruk och folktro samt dokumentarisk fotografering av kulturlandskapet utföres genom ämbetets försorg, att för detta ändamål ett anslag av 75 000 kr. ställes till ämbetets förfogande samt att ett råd för landskapsvård inom området inrättas av samma slag som Havängsrådet.

Lantbruksstyrelsen och *lantbruksnämnden i Malmöhus län* föreslår, att ytterligare utredning och överväganden sker rörande avgränsningen i nordvästra delen (väster och sydväst Revinge) av utvidgningsområdet i syfte att söka i möjligaste mån lämna därstädes belägna, ur jordbrukssynpunkt värdefulla brukningsenheter utanför övningsfältet. I övrigt motsätter sig myndigheterna icke föreslagen avgränsning av området.

Länsstyrelsen i Malmöhus län, som hört Skånes naturskyddsförening och som överlämnat skrivelser i ämnet från Skånes provinsförbund av Riksförbundet Landsbygdens Folk och ett antal i orten verksamma näringsidkare, förordar, att innan definitiv avgränsning av övningsfältet sker närmare utredning om fältets utsträckning i söder och väster kommer till stånd med aktgivande på bland annat de synpunkter som från markägarnas sida framförts i ärendet. Länsstyrelsen föreslår, att ett naturvårdsråd inrättas samt att den inom området befintliga, kulturhistoriskt värdefulla bebyggel-

sen och viktiga miljöer inventeras. Ställning bör enligt länsstyrelsen jämväl tagas till hur den med inventeringen avsedda bebyggelsen (bland annat inom Silvåkra kyrkby) framdeles skall kunna vårdas i händelse befolkningen inom området uttunnas som en följd av övningsfältets utvidgning. — Länsstyrelsen anför, att för Veberöds kommun gäller förbud mot bebyggelse i avbidan på att generalplan upprättas. Detta planarbete har nyligen påbörjats. Inom Dalby kommun gäller utomplansbestämmelser, omfattande bl. a. Hällestads samhälle, och frågan om behovet av dylika bestämmelser för hela kommunen diskuteras för närvarande. Inom Södra Sandby kommun gäller utomplansbestämmelser beträffande Revinge samhälle. Frågan om fastställande av sådana bestämmelser för hela kommunen är för närvarande föremål för länsstyrelsens prövning. Länsstyrelsen anför vidare, att länsstyrelsen i ett den 7 december 1962 dagtecknat förslag till plan för Malmöhus läns indelning i borgerliga primärkommuner bland annat föreslagit ett block omfattande förutom Veberöds och Dalby kommuner jämväl hela Genarps kommun och Revinge församling av Södra Sandby kommun. Länsstyrelsens förslag att till detta block hänföra jämväl Revinge församling befinnas icke av angelägenheten av att stärka blockets befolkningsunderlag. Anledningen är fastmera de omständigheter som aktualiseras av övningsfältets utvidgning. Enligt länsstyrelsens mening erfordrar en ändamålsenlig lösning av de med utvidgningen förenade frågorna en översiktlig planläggning avseende icke endast Veberöds och Dalby kommuner eller delar av dessa kommuner utan jämväl hela Revinge församling. Det är enligt länsstyrelsens mening vid sådant förhållande av väsentlig betydelse att övningsfältet blir beläget inom ett och samma kommunblock.

Vilka åtgärder från länsstyrelsens sida som bör vidtas i syfte att få till stånd ett samordnat generalplanarbete sammanhänger med möjligheten att bestrida kostnaderna för detta planarbete. Med hänsyn till de rent statliga intressen varom här är fråga hemställer länsstyrelsen, att fastighetsnämnden beredes möjlighet att för ifrågavarande ändamål ställa medel till berörda kommuners förfogande.

Svenska naturskyddsföreningen framhåller i huvudsak vad fastighetsnämnden anför om naturskyddet å övningsområdet.

C. Utvidgning av Västernorrlands regementes skjutfält vid Tjärnmyren och av regementets övningsfält

Fortifikationsförvaltningen (skr. 15/8 1962) anmäler, att chefen för armén anmodat ämbetsverket att för budgetåret 1963/64 äska medel för utvidgning av I 21 skjutfält vid Tjärnmyren och av regementets övningsfält. Av handlingarna i ärendet inhämtas i huvudsak följande.

1. Utvidgning av I 21 skjutfält vid Tjärnmyren

Det nuvarande skjutfältet har visat sig för smalt vid stridsskjutningar, främst under förbandsutbildningsperioden. Vidare begränsas vid tjälad mark (riskfall II) skjutmöjligheterna ytterligare. Genom att utnyttja det väster om skjutfältet belägna området såsom riskområde skulle en betydande ökning av skjutmöjligheterna möjliggöras. Sålunda skulle bland annat skjutning från flera skjutstationer med sinsemellan oberoende markering samt stridsskjutning i större omfattning kunna ske ävensom nya områden inom det nuvarande fältet bli tillgängliga för nu icke möjliga skjutningar och övningar.

Fortifikationsförvaltningen föreslår, att den närmast det nuvarande skjutfältet belägna delen av riskområdet förvärfvas av kronan med äganderätt. Området utgöres av obebyggd skogsmark i enskild ägo. Det innehåller i areal ca 140 hektar och ingår i två brukningsenheter med skilda ägare. Det utgöres av dels ett område om ca 98 hektar av fastigheten Hågesta 1¹⁵, och dels ett område om ca 42 hektar av fastigheterna Hågesta 3⁵⁶ och 3⁵⁷, samtliga i Sollefteå. Beträffande övrig i riskområdet ingående mark, omfattande ca 190 hektar, avser fortifikationsförvaltningen att genom arrendeavtal tillförsäkra kronan rätt att avlysa densamma såsom riskområde vid skjutningar inom skjutfältet.

Militärbefälhavaren för II militärområdet framhåller, att den aktuella utökningen av skjutfältet möjliggör utbildning i stridsskjutning med infanteriets alla vapen med varierande svängningsvinklar.

2. Utvidgning av I 21 övningsfält

Den föreslagna utvidgningen avser områden om tillhoppa omkring 75 hektar, belägna å ömse sidor av det nuvarande fältet på dess smalaste del, där fältet för närvarande har en bredd av endast omkring 600 meter. Utvidgningen skulle medföra väsentligt förbättrade utbildningsmöjligheter, särskilt vad avser övningar i pluton och kompani. Ett överförande i kronans ägo av förevarande områden skulle vidare möjliggöra ett effektivare utnyttjande av regementets i anslutning till områdena belägna skjutbana.

Fortifikationsförvaltningens utredning i ärendet ger vid handen, att 14 olika brukningsenheter med skilda ägare beröres av ifrågavarande markförvärv. Av dessa objekt utgöres åtta av bebyggda småbruk, ett av obebyggd jordbruks- och skogsmark, fyra av bebyggda bostadstomter och ett av en obebyggd tomt.

Militärbefälhavaren framhåller, att stora fördelar ur utbildningssynpunkt skulle ernås genom förevarande utvidgning.

Fortifikationsförvaltningen finner nu behandlade markförvärv angelägna och anser att de snarast bör komma till stånd. För förvärvens genomförande erfordras enligt förvaltningen sammanlagt 1,2 miljon kronor.

D. Markförvärv för flygfältsarbeten m. m.

I annat sammanhang denna dag anmäles slutligt medelsbehovet för nästa budgetår för det under kasernbyggnaders delfond av försvarets fastighetsfond uppförda anslaget Flygfältsarbeten m. m. Därvid föreslås att utförandet av en ny flygbas med rull- och taxibanor, klargörings- och uppställningsplatser samt flygplanvägar påbörjas under nästa budgetår. Vidare föreslås att redan befintliga baser kompletteras med uppställningsplatser och vägar.

Fortifikationsförvaltningen (skr. 15/8 1962) anför, att angivna arbeten kommer att medföra behov av markförvärv, i första hand vad gäller anläggandet av de nya rull- och taxibanorna. Beträffande uppställningsplatserna kräves tillgång till ett stort antal mindre och från varandra skilda markområden ävensom mark för anslutningsvägar till desamma. Huruvida och i vilken omfattning dessa områden bör förvärvas med äganderätt eller anskaffas med servitutsrätt (eller nyttjanderätt) kan fortifikationsförvaltningen icke ange för närvarande. Frågan härom måste avgöras från fall till fall och i regel först efter förhandlingar med vederbörande markägare. Under ifrågakommande anslagspost har fortifikationsförvaltningen även beräknat medel för fortsatt anskaffning av mark för flygvapnets bombfällnings- och skjutplatser. Kostnaderna för samtliga här ifrågakommande markförvärv kan fortifikationsförvaltningen för närvarande icke närmare ange, men förvaltningen beräknar medelsbehovet för nästa budgetår till i runt tal 2 miljoner kronor.

E. Oförutsedda utgifter m. m.

Under senare år har som regel särskilda medel beräknats för att möta oförutsedda utgifter i samband med markförvärv. I de fall där expropriation måste tillgripas kan det inträffa att den fastställda expropriationsersättningen överstiger det vid anslagsberäkningen uppskattade värdet av expropriationsföremålet. Dessutom kan prisstegringar inträffa under den ofta ganska långa tid som förflyter innan förvärvet kan genomföras. Genom att särskilda medel anvisats för att möta oförutsedda utgifter har det i många fall blivit möjligt att undvika särskilda framställningar till riksdagen för att täcka sådana kostnadsökningar.

De för oförutsedda utgifter anvisade medlen har vidare utnyttjats för att bestrida kostnader för smärre kompletteringar av fastighetsbeståndet eller för förvärv av mindre områden som kompensation för områden som måste avstås till städer eller andra tätorter för bostadsbebyggelse eller andra ändamål. Denna anordning har visat sig mycket värdefull. Bl. a. har det varit möjligt att genomföra önskvärda mindre markförvärv vid tillfällen, då ett

snabbt beslut kunnat medföra ekonomiskt fördelaktiga inköp, t. ex. då en fastighet utbudits till försäljning genom mäklare eller på auktion.

Fortifikationsförvaltningen (skr. 15/8 1962) hemställer, att även för nästa budgetår medel för att möta oförutsedda utgifter av här angivet slag beräknas under anslaget.

För arméns del bör enligt ämbetsverket 2 miljoner kronor beräknas för ändamålet. Beloppet bör enligt förvaltningen i första hand få utnyttjas för förvärv av salubjudna fastigheter i anslutning till övningsfält, som utnyttjas av pansar- och pansarinfanteriregementena — i första hand Revingefältet (jfr prop. 1962: 66, s. 7). För marinens del beräknar förvaltningen 200 000 kr. Förvaltningen avser att undersöka huruvida något av de markbehov som i överbefälhavarens investeringsplan upptagits för Härnösands kustartillerikår och inom Blekinge kustartilleriförsvar skulle kunna tillgodoses. För flygvapnet beräknar ämbetsverket likaledes 200 000 kr. Under anslagsposten bör sålunda beräknas sammanlagt (2 000 000 + 200 000 + 200 000 =) 2 400 000 kr.

Departementschefen

Den av 1962 års höstriksdag (prop. 1962: 173; SU 187; rskr. 401) beslutade omorganisationen av pansartrupperna och pansarinfanteriet, innebärande bl. a. att vissa förband, däribland I 7 och P 4, omvandlas till s. k. blandade pansarregementen aktualiserar utvidgning av pansartruppernas övningsfält. De förband, vid vilka utvidgning av övningsfält i första hand bör genomföras är I 7 och P 4.

Jag anhåller, att först få ta upp frågan om *utvidgning av övningsfältet vid Skövde*.

P 4 nuvarande övningsfält omfattar omkring 700 hektar. Försvarets fastighetsnämnd har framlagt två förslag att utvidga fältet. Det ena, alternativ I, innebär att fältets areal ökar med ca 1 300 hektar medan arealökningen enligt det andra förslaget, alternativ II, är ca 1 800 hektar. Den väsentligaste skillnaden mellan förslagen är att enligt alternativ II hela Klagstorps egendom skall förvärvas medan endast en del av denna egendom ingår i utvidgningsområdet vid alternativ I. Kostnaderna för markförvärv, iordningställande av utvidgningsområdet m. m. beräknas av fastighetsnämnden i alternativ I till ca 11 miljoner kronor och i alternativ II till ca 12,8 miljoner kronor.

Fastighetsnämnden anser, att alternativ I ur militär synpunkt är att föredraga för övningar med bandfordon genom att det omfattar större sammanhängande öppna arealer än alternativ II. Även alternativ II är emellertid acceptabelt ur pansarövningssynpunkt och synes innebära vissa fördelar i förhållande till alternativ I. Fältet får sålunda ökat djup och ökade variationsmöjligheter. För Skövde garnison i dess helhet innebär ett större övningsfält enligt alternativ II en tillgång.

Ur jordbrukssynpunkt innebär enligt fastighetsnämnden alternativ II, att antalet berörda brukningsenheter blir betydligt mindre än vid alternativ I. Förvärv av flera välskötta och relativt bärkraftiga familjejordbruk, vilkas ägare sannolikt icke önskar sälja sina gårdar, undvikas. Alternativ II tillgodoser ägarens av Klagstorps egendom önskemål, att egendomen icke sönderdelas, vilket skulle bli nödvändigt vid alternativ I. Förvärvet av Klagstorp, omfattande mer än hälften av hela utvidgningsområdet enligt alternativ II, sker genom frivillig uppgörelse.

De sociala konsekvenserna anser fastighetsnämnden bli mindre enligt alternativ II än enligt alternativ I. Antalet berörda personer är i stort sett detsamma, men intrånget synes bli mindre för personer som endast beröres av alternativ II än för dem som endast beröres av alternativ I.

Merkostnaderna för markförvärv m. m. enligt alternativ II uppväges enligt fastighetsnämndens mening väl av de fördelar icke minst ur civil synpunkt, som erhålles vid genomförande av en utvidgning av övningsfältet enligt alternativ II.

Huvudpunkterna i fastighetsnämndens utvidgningsförslag enligt alternativ II tillstyrkes eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser utom Svenska naturskyddsföreningen.

Liksom fastighetsnämnden och samtliga berörda myndigheter förordar jag på angivna grunder ett genomförande av det såsom alternativ II betecknade utvidgningsförslaget. De sociala olägenheterna av en sådan utvidgning synes begränsade och de minskas ytterligare genom att åtskilliga personer bör kunna bo kvar även efter det att området tagits i anspråk för övningsändamål.

Vissa myndigheter och intressenter i Skaraborgs län har förordat ändrad gräns i nordväst (Segerstorpsområdet) för det föreslagna utvidgningsområdet samt att ett som naturpark planerat område vid Sjötorp undantages från förvärvet. De har vidare understrukit vikten av att vissa kulturvärden såsom Hagelbergs kyrka och kyrkogårdar samt Klagstorps egendoms mangårdsmiljö tillvaratages.

Med hänsyn till den betydelse utvidgningsområdet intill Segerstorp och i utvidgningsområdet ingående del av fastigheten Sjötorp 3¹ har ur militär synpunkt bör dessa områden enligt min mening icke undantagas. Jag förutsätter dock, att för befolkningen i Segerstorp störande övningar (med bandfordon och dylikt) icke skall förekomma närmast tätbebyggelsen. När det gäller området å Sjötorp 3¹ är det såsom arméchefen framhållit av stor vikt att här få en förbindelseled mellan södra delen av nuvarande övningsområdet och utvidgningsområdet i söder. Jag vill understryka, att avsikten endast är att skapa en framkomstväg för stridsvagnar genom området. Härigenom kan områden med värdefull natur skyddas.

Svenska naturskyddsföreningen har framhållit, att övervägande delen av det föreslagna utvidgningsområdet är av intresse ur naturvårdssynpunkt

och en betydande del lämplig som fritidsområde. Med hänsyn till de goda erfarenheterna av det naturskyddsråd som fungerar såsom rådgivare vid skötseln av Ravlundafältet (Havängsrådet) anser jag att ett sådant råd jämväl bör inrättas för skötseln av förevarande övningsfält. Härigenom torde naturvårdsintressen m. m. bli i görlig mån tillgodosedda.

Önskemål har framförts om att Hagelbergs kyrka och kyrkogårdar samt bebyggelsen å Klagstorps gård i möjligaste mån skyddas. Jag biträder dessa önskemål. Jag vill i sammanhanget påpeka, att frågan om den framtida användningen av byggnaderna på Klagstorp är under utredning.

För undersökning av utvidgningsområdet genom riksantikvarieämbetets försorg ävensom för utgrävning av fornlämningar i enstaka fall bör beräknas högst 50 000 kr. Enligt min mening är det nämligen angeläget att fornlämningarna där så är möjligt bevaras och skyddas.

Fastighetsnämnden har framhållit att en ytterligare förbättring av övningsbetingelserna skulle erhållas genom förvärv av mark inom de områden i nordöstra och östra delarna av alternativ I som uteslutits i det av nämnden förordade alternativet. Lantbruksstyrelsen har för sin del ansett att det i alternativ I föreslagna utvidgningsområdet icke bör minskas även vid ett förvärv av hela Klagstorps egendom. Kostnadsskäl talar enligt min mening — åtminstone för närvarande — emot att utvidgningsområdet ökas på sätt sålunda ifrågasatts. Skulle emellertid i framtiden fastigheter inom dessa områden frivilligt utbjudas till försäljning bör sådana gårdar förvärvas om medel härför finns tillgängliga och förvärv kan ske till skäligt pris.

I övrigt föreslår jag att utvidgningen av övningsfältet i Skövde genomföres i huvudsak enligt fastighetsnämndens förslag. Kronan bör vara beredd att — om ägarna så önskar — inlösa fastigheter som bildar enklaver i fältet, bl. a. bebyggelsen vid Björkängen i den mån förvärv kan ske till skäligt pris.

För genomförande av en första etapp av utvidgningen föreslår jag, att för nästa budgetår beräknas ett belopp av sex miljoner kronor. Jag räknar därvid med att förvärv av Klagstorps gård kommer att ske under budgetåret 1963/64.

Jag upptar härefter till behandling frågan om *utvidgning av övningsfältet vid Revingehed*.

Jag anser, att behovet av utvidgning av Revingefältet är styrkt genom vad chefen för armén och fastighetsnämnden anfört. Liksom myndigheterna finner jag det även angeläget att övningsfältet dimensioneras så att behovet av mark för tillämpade förbandsövningar för P 2 tillgodoses. Vid bedömandet av frågan om det utvidgade övningsfältets storlek anser jag hänsyn jämväl böra tagas till att I 6, som enligt förenämnda beslut av 1962 års höstriksdag skall ombildas till blandat pansarregemente, för vissa samövningar kan bli beroende av ett utvidgat Revingefält. Jag har ingen erinran mot det framlagda utvidgningsförslaget i vad avser utvidgningsområ-

dets omfattning eller dess avgränsning i stort. Gränsdragningsfrågorna måste dock bli föremål för ytterligare detaljutredning varvid i första hand de av lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnden i Malmöhus län resta spörsmålen bör uppmärksammas. Den totala landarealen för Revingefältet ökas genom utvidgningen från i runt tal 1 100 till ca 4 000 hektar. Markbeskaffenheten inom övervägande delen av utvidgningsområdet gör detta väl lämpat för pansarövningar.

Ur jordbrukssynpunkt har utvidgningsområdets östra och mellersta delar ringa värde. Inom områdets södra, sydvästra och nordvästra delar finnes vissa gårdar av bättre beskaffenhet. Flertalet av dessa gårdar måste ingå i det utvidgade övningsfältet, om icke syftet med utvidgningen skall förfelas. Närmare utredning bör dock verkställas rörande förutsättningarna att utesluta ett par gårdar, ingående i Revinge skifteslag, ur utvidgningsförslaget. — Ur skogsbrukssynpunkt synes inga olägenheter av betydelse behöva uppkomma. Nuvarande relation mellan skog och öppen mark bör bibehållas.

Inom såväl det nuvarande övningsfältet som det föreslagna utvidgningsområdet finnes vissa partier, som är av stort värde ur naturskyddssynpunkt. Möjligheter finnes att bereda de viktigaste av dessa partier tillfredsställande skydd. Ett särskilt naturskyddsråd bör inrättas för skötseln av Revingefältet.

Eftersom ett utvidgat Revingefält icke är avsett för stridsskjutningar, är en viss bosättning alltjämt möjlig inom fältets gränser. I konsekvens härmed har förutsatts, att vissa koncentrerade bebyggelseområden, främst det centrala området vid Silvåkra by och vissa områden med fritidsbebyggelse, skall kunna lämnas att bestå såsom enklaver inom fältet. Kronan bör dock vara beredd att — i den mån ägarna själva så önskar — inlösa byggnader med tillhörande mark inom det utvidgade övningsfältet under förutsättning att förvärv kan ske till skäligt pris.

Konsekvenserna ur social synpunkt av den föreslagna utvidgningen kan bedömas få en förhållandevis begränsad räckvidd; de bör ytterligare kunna mildras genom att de som så önskar bör kunna bo kvar inom övningsfältet. I flertalet fall torde dock ett sådant kvarboende icke lösa de problem som uppkommer genom att jordbruksdriften inom området läggs ned. I många fall torde emellertid den planerade övningsfältsutvidgningen endast innebära tidigareläggande av en omställningsprocess, som inom en icke alltför avlägsen framtid ändock blivit oundviklig med hänsyn till jordbrukets rationalisering. Omställningsprocessen torde snarare underlättas än försvåras genom att kronan efter hand förvärvar brukningsenheter som skall ingå i det utvidgade övningsfältet. Denna uppfattning bestyrkes av att ett betydande antal fastighetsägare inom området spontant hembjudit sina fastigheter till kronan för inlösen. I de fall, där omställningsproblem av större räckvidd uppkommer, synes vederbörande länsorgan böra inkopp-

las. Jag förutsätter, att fortifikationsförvaltningen i sådana fall tar samråd med vederbörande myndigheter.

En av fastighetsnämnden gjord överslagsmässig bedömning ger vid handen, att kostnaderna för förvärvet — inklusive vad som redan nedlagts på förvärv av salubjudna fastigheter — kan komma att röra sig om storleksordningen 15 miljoner kronor.

Förvärv av mark som skall ingå i det utvidgade övningsfältet har som framgår av den förut lämnade redogörelsen delvis påbörjats genom förvärv av ett antal salubjudna fastigheter. Dessa förvärv bör givetvis fortsätta. Jag anser detta vara av stor betydelse för strävandena att begränsa de sociala följdverkningarna av utvidgningen. För nästa budgetår torde endast sådana förvärv bli aktuella. De bör genomföras med beaktande av ägarnas önskemål om tidpunkt för kronans förvärv. I den mån medel som beräknats för utvidgning av Revingefältet icke förslår bör därför andra medel för markförvärv kunna tas i anspråk i den mån så kan ske inom ramen för anslaget.

Jag biträder riksantikvarieämbetets förslag att ett belopp av 75 000 kr. ställes till ämbetets förfogande för inventering av utvidgningsområdet. För att ett samordnat generalplanarbete enligt länsstyrelsens förslag skall kunna åstadkommas föreslår jag att statsbidrag för detta ändamål enligt fortifikationsförvaltningens prövning får lämnas till av utvidgningen berörda kommuner. Förekommande bidrag bör utbetalas med anlitande av förevarande anslag.

Jag beräknar medel för utvidgning av I 21 skjutfält vid Tjärnmyren och av regementets övningsfält. Den närmare omfattningen av utvidgningsområdena bör få prövas av Kungl. Maj:t.

För markförvärv för övningsfält m. m. beräknar jag för budgetåret 1963/64 ett medelsbehov av 11,6 miljoner kronor. Av dessa medel avses som jag tidigare anfört 6 miljoner kronor för en första etapp av utvidgningen av övningsfältet i Skövde. Vidare erfordras 1,2 miljon kronor för utvidgning av I 21 skjut- och övningsfält. Dessutom bör beräknas 2 miljoner kronor för markförvärv för flygfältsarbeten m. m. Slutligen avses 2,4 miljoner kronor för diverse utgifter för markförvärv, i första hand för utvidgning av Revingefältet.

Under återopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

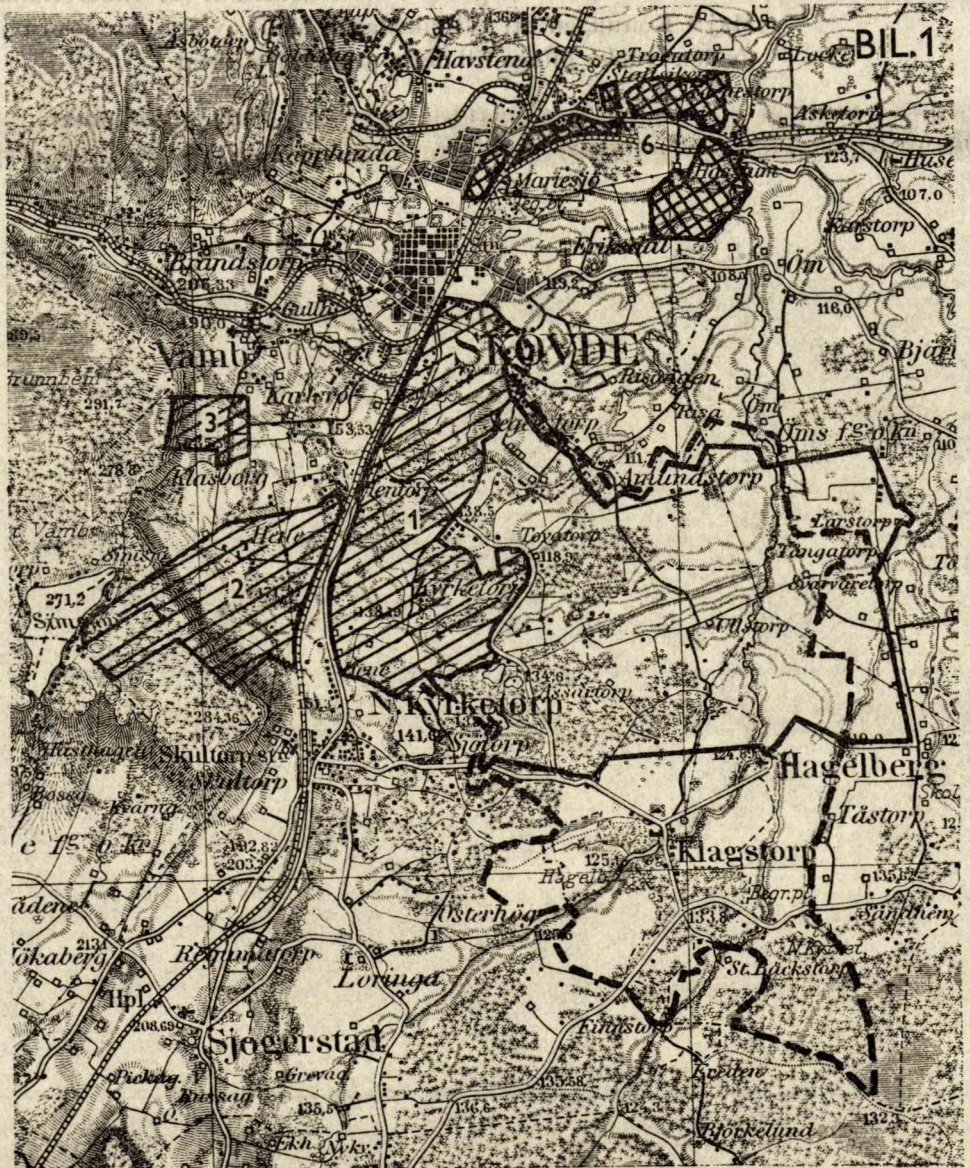
att till *Markförvärv för övningsfält m. m.* för budgetåret 1963/64 under kasernbyggnaders delfond av försvarets fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 11 600 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämman-

de av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Eric Wachtmeister

Teckenförklaring

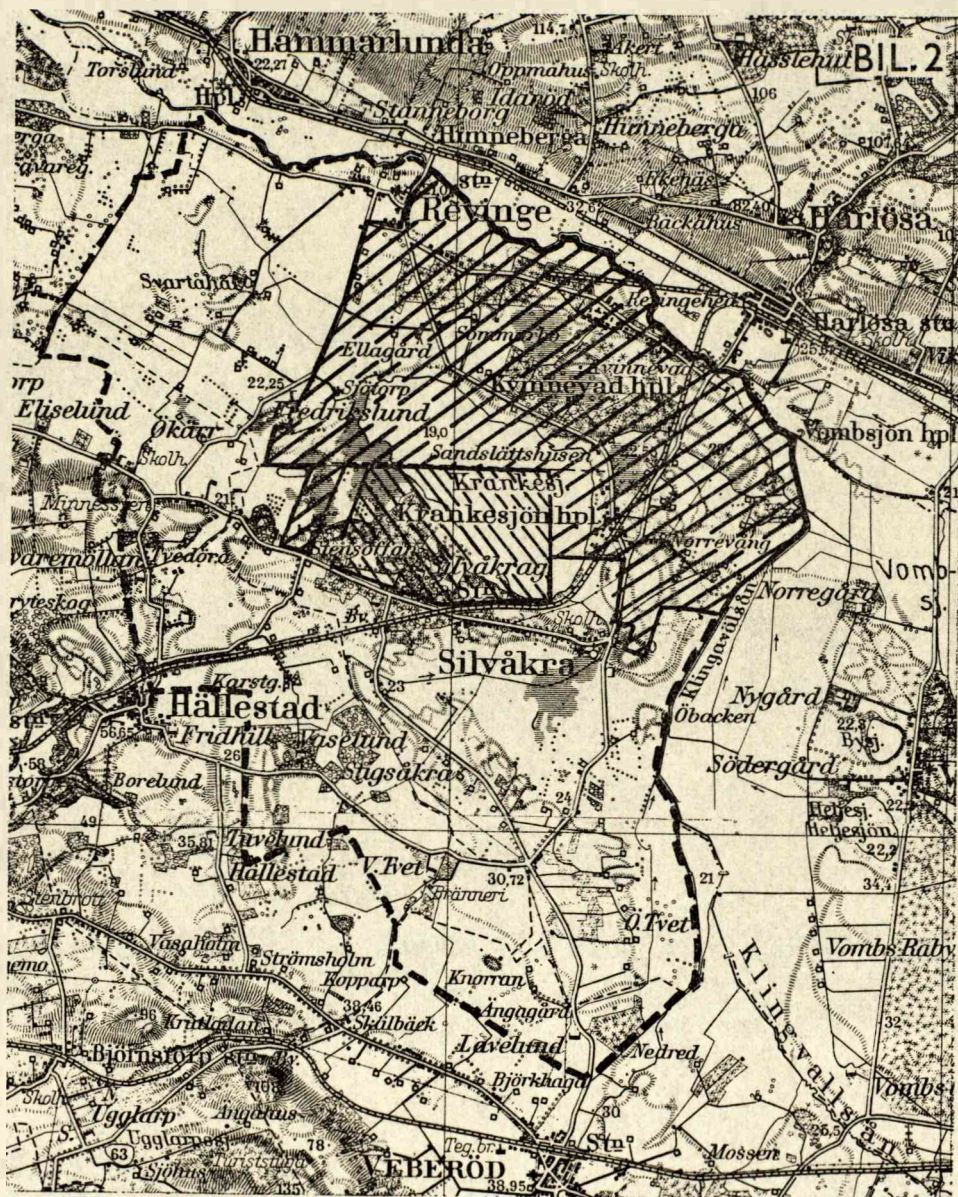
1 och 2 = P 4 nuvarande övningsfält

3 = skjutbanor för P 4 och K 3

6 = T 2 övningsfält

———— = Gräns för utvidgningsförslag alt. I.

- - - - - = „ „ „ „ alt. II.

Teckenförklaring

- = Nuvarande övningsfält
 = Fastighetsnämndens förslag till övningsfältsutvidgning
 = Planerad enklav inom övningsfältet